JUSTIITS- JA DIGIMINISTEERIUM

Riigikogu põhiseaduskomisjon
pohiseaduskomisjon@riigikogu.ee

Meie 30.10.2026 nr 8-2/6948

Vabariigi Valitsuse seisukoha edastamine

Lugupeetud põhiseaduskomisjoni esimees

Vabariigi Valitsus, vaadanud läbi Riigikogu põhiseaduskomisjoni k.a 23. septembril algatatud põhiseaduslikkuse järelevalve kohtumenetluse seaduse muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu (1024 SE), otsustas k.a 22. oktoobri istungil toetada eelnõu võttes arvesse käesolevas kirjas toodud tähelepanekuid.

Põhiseaduslikkuse järelevalve kohtumenetluse seaduse muutmisvajadust on varasemalt nii Riigikohtu poolt rõhutatud ning ka laiemalt teadvustatud. Justiitsministeeriumis moodustati 2023. aasta alguses laiapõhjaline töörühm põhiseaduslikkuse järelevalve kohtumenetluse seaduse analüüsimiseks ning arutelud puudutasid tehnilisemat laadi muudatuste kõrval ka väga põhimõttelisi põhiseaduslikkuse järelevalve süsteemi ülesehituse küsimusi.

Käesolev Riigikogu põhiseaduskomisjoni algatatud eelnõu 1024 SE sisaldab eelkõige muudatusi, mis tõhustavad põhiseaduslikkuse järelevalve asjade ja valimiskaebuste lahendamist, ühtlustavad ja kaasajastavad kohtumenetluse norme ning tagavad suurema õigusselguse põhiseaduslikkuse järelevalve kohtumenetluses. Eelnõus ei ole kavandatud suurt mõju omavaid põhimõttelisi muudatusi - näiteks kaebeõiguse laiendamist ehk nn individuaalkaebust.

Toetame eelnõu, kuid soovime välja tuua mõned muudatusettepanekud, mille puhul palume täiendavalt hinnata riske ja mõju õigusemõistmise kättesaadavusele ja tõhusale õiguskaitsele.

1. § 1 p 10 – kautsjoni kehtestamine valimiskaebustele.

Tegemist on väga põhimõttelise muudatusega valimiskaebuse esitamisel – kehtiva õiguse kohaselt on valimiskaebuste esitamine nii Vabariigi Valimiskomisjonile kui ka Riigikohtule tasuta. Seletuskirjast ei selgu, miks on riigilõivu asemel valitud kautsjon. Küll aga on mõistetav, et kohtul ei ole kiires valimiskaebuste menetlemise ajaraamis aega lõivust vabastamise taotlusi menetleda. Teisalt võib väljapakutud lahendus tekitada probleemi õigusmõistmise kättesaadavusega. Kuna kautsjonist vabastamist ette nähtud ei ole, siis ei saa kaebust esitada, kui kaebuse esitajal ei ole võimalik tasuda 100 eurot. Siiski peaks demokraatlikus õigusriigis igale isikule jääma võimalus valimisi vaidlustada. Sellises suuruses rahaline piirang võib teatud olukordades olla oluliseks takistuseks kohtusse pöördumisele ja võib teatud majanduslikus olukorras inimeste puhul muuta valimiste vaidlustamise võimaluse kättesaamatuks. Võrdlusena tasub märkida, et näiteks halduskohtusse pöördumisel on eeltoodud kaalutlustel olnud riigilõiv pikema perioodi vältel 15-20 eurot (mis siiski hiljuti tõsteti 75 eurole).

2. § 1 p 11 – Riigikohtu võimalus tagastada ilmselgelt põhjendamatu kaebus läbivaatamatult ilma määrust põhjendamata.

Nagu seletuskirjas on õigesti märgitud, siis lubab HKMS § 121 lg 2 kohtul kaebuse tagastada, kui tegemist on perspektiivitu kaebusega. Samas tuleb HKMSi järgi kohtul seda määruses põhjendada.

Seega võiks kohus esitada siiski lühidalt põhjendused, miks peetakse kaebust põhjendamatuks. Arvestades, et valimiskaebuste puhul on Riigikohus ainuke kohtuaste, siis ei ole õige siin põhjendamiskohustus üldse ära jätta. See kehtib isegi siis, kui tegemist on kohtu hinnangul ilmselge olukorraga. Tulenevalt eeltoodust teeme ettepaneku eelnõust § 1 p 11 välja jätta.

3. § 1 p 22 – põhiseaduslikkuse järelevalve kohtumenetluse kulud jäetakse menetlusosaliste endi kanda.

Nõustume, et kehtiv PSJKS § 63 lõike 1 redaktsioon on üldsõnaline, kuid samas on õigusriiklikult kaheldav, kas kohtumenetluse kulude jätmine menetlusosaliste endi kanda põhiseaduslikkuse järelevalve asjades on õige tee, arvestades põhiseaduslikkuse järelevalve kohtumenetluse olulisust ja rolli. Seda eriti olukordades, kus konkreetse normikontrolli vaidluse aluseks olnud kohtuasja pooled on oma isiklike vahendite ja pingutustega initsieerinud põhiseaduslikkuse järelevalve menetluse asja, mille tulemusena on ka õigusnorm põhiseadusvastaseks tunnistatud. Sellise juhul on põhiseaduslikkuse järelevalve asjal olnud läbivalt suur väärtus nii põhiseaduse, õiguskorra kui ka ühiskonna jaoks. Ei oleks õige seadusandja poolt jätta põhiseaduslikkuse järelevalve menetluse kulud inimese kanda, sest PS § 14 järgi on õiguste ja vabaduste tagamine mitte inimese, vaid seadusandliku, täidesaatva ja kohtuvõimu kohustus.

Tulenevalt eeltoodust teeme ettepaneku eelnõust § 1 p 22 välja jätta (menetluskulude jaotuse muutmine).

Alternatiivina sätte välja jätmisele soovitame seaduses täpsustada, et Riigikohus otsustab menetluskulude kandmise riigieelarvest alati nendes asjades, mis päädivad põhiseadusega vastuolus oleva olukorra tuvastamisega.

Põhiseaduslikkuse kohtumenetluses arutatavate asjade arvu suurenemine näitab pigem Eesti põhiseaduse ning kehtiva õiguse põhiseaduspärasuse tagamise suurenevat vajadust. Seega peaks ka menetlusreeglistik PSJKS-i näol olema menetlusi läbivalt toetav, mitte vastupidi.

Seaduse jõustumine üldises korras vajab täiendavat läbimõtlemist ning arvestades 2027. aasta kevadel toimuvaid Riigikogu valimisi võivad osad sätted vajada hilisemat jõustumisaega.

Lõpetuseks viitame, et seaduse mõju on seletuskirjas hinnatud kahes mõjuvaldkonnas – mõju kohaliku omavalitsuse üksustele ja mõju kohtutele. Palume seletuskirja lisada ka mõju isikute ehk kaebajate kaebeõiguse teostamisele, kuna mitmed kavandatud muudatused omavad otsest mõju õigusemõistmise kättesaadavusele.

Lugupidamisega

(allkirjastatud digitaalselt)

Liisa-Ly Pakosta
justiits- ja digiminister

Mariko Jõeorg-Jurtšenko 53807932
Mariko.Joeorg-Jurtsenko@justdigi.ee